

Anna Maria Kola*

FORMY KSZTAŁCENIA ELITARNEGO NA POZIOMIE WYŻSZYM W POLSCE

Wprowadzenie

Celem artykułu jest zarysowanie problemu kształcenia elitarnego w Polsce na poziomie wyższym¹. Praca i prezentowane w niej zestawienie przede wszystkim ma być próbą odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim zakresie wyróżnione formy edukacji kształcą przyszłych członków elit, mających wpływ na najważniejsze w kraju procesy społeczne, kulturalne i polityczne². Jest to pytanie o tyle ważne, iż przemiany społeczne, w tym przemiany uniwersytetu, jakie zachodzą pod wpływem procesów takich jak utowarowienie wykształcenia, merkantylizacja, kredencjalizm³, mają znaczenie dla auto-identyfikacji zarówno ekspertów (nauczycieli, ludzi nauki, mistrzów), jak i studentów.

Uzasadnieniem wyboru tematu jest przede wszystkim zaniedbanie kwestii elitarności we współczesnym dyskursie pedagogicznym i socjologicznym w Polsce lub jej jednowymiarowa interpretacja. W niniejszej pracy chodzi o uwypuklenie wielości możliwych modeli kształcenia elitarnego na poziomie wyższym. Natomiast w szerszej perspektywie artykuł podejmuje problem redefinicji pojęć elity i elitarności w społeczeństwie współczesnym.

Wstępne tylko zbadanie tego obszaru edukacji wskazuje na wielość i różnorodność form, które przyjmują odmienną postać instytucjonalną oraz

***Anna Maria Kola** – mgr, doktorantka na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK, absolwentka socjologii i filologii polskiej w Uniwersytecie Wrocławskim, dyplomowany logopeda-praktyk, lektor języka polskiego dla obcokrajowców. Popularyzatorka idei społeczeństwa obywatelskiego, szczególnie w pracy socjalnej i środowiskach feministycznych. Naukowo zajmuje się badaniem kształcenia elitarnego w Polsce.

¹Artykuł ma charakter projektujący, nie zaś opisowy. Jest to pewna propozycja do dyskusji, głos w debacie. Wnioski nie bazują na wynikach badań, ale stanowią próbę analizy podjętego problemu z perspektywy teoretycznej.

²Prezentowany tekst jest efektem pracy nad przygotowywaną rozprawą doktorską, pisaną pod kierunkiem prof. dra hab. Zbigniewa Kwiecińskiego.

³Wszystkie wymienione zjawiska są opisywane przez różnych badaczy uniwersytetu, np. Zbyszko Melosika, Ryszarda Borowicza, Z. Kwiecińskiego.

mają znaczenie dla innych grup społecznych. Są wśród nich studia doktorskie, studia na kierunkach artystycznych (wśród nich są szkoły filmowe, teatralne, akademie sztuk pięknych), studia MBA, realizowane najczęściej z zagranicznymi uczelniami, czy też szkoły administracji publicznej. Pełnią one różne funkcje wobec społeczeństwa oraz stawiają sobie zadania, jakich nie realizują inne instytucje edukacyjne, mające bardziej powszechny charakter.

Elita współcześnie – cechy, funkcje, zadania

Zacząć jednak należy od definicji elity i kategorii elitarności⁴. Pojęcie to w kontekście pytania o kształcenie elitarne często kojarzone lub utożsamiane jest wręcz z rankingami szkół wyższych, publikowanych na łamach wielu różnych czasopism, tj. „Perspektywy” czy „Wprost”. Jak pokażę poniżej, kształcenie elit niekoniecznie musi być jednak powszechnie znane ani też oczywiste dla wszystkich.

Elita to pojęcie definiowane przez różne dziedziny nauk społecznych w odmienny sposób, wskazując na inne ważne cechy tej grupy społecznej⁵. Jednakże wszystkie one prezentują tradycyjne podejście do problemu elit, wskazując na najbardziej typowe, oczywiste cechy tej grupy, nie komentując ich w odniesieniu do rzeczywistości współczesnej, miotanej zmiennymi trendami, modami, kształtowanej przez różne wartości i normy.

Krzysztof Olechnicki i Paweł Załęcki w „Słowniku socjologicznym” tworzą definicję elity jako „małej grupy (podgrupy), znajdującej się na szczycie hierarchii politycznej, ekonomicznej czy prestiżu społecznego, która wyodrębniła się wewnątrz dużej grupy społecznej, np. klasy, społeczeństwa czy narodu, czyli grupa posiadająca utrwaloną władzę oraz możliwość sprawowania kontroli i wpływania na życie społeczne, podtrzymująca istniejący porządek społeczny” (Olechnicki, Załęcki 1997, s. 55-57). Widać w tym wyjaśnieniu kilka istotnych kwestii. Po pierwsze, autorzy wskazują na nieliczność tej grupy. Dostęp do niej jest ograniczony i limitowany, co powoduje, iż pożądana jest przynależność do niej. Po drugie, grupa ta posiada wpływ na różnego typu procesy społeczne, a władza jaką posiada, może mieć charakter polityczny, ekonomiczny lub kulturowy i jest dziedziczona przez różne

⁴W pracy posługuję się przede wszystkim definicjami słownikowymi, nie zaś opracowaniami krytycznymi. Czynię tak głównie z powodów ograniczonej liczby stron referatu. Jednak jestem świadoma istnienia ważnych prac, np. Janusza Sztumskiego z zespołem, Marka Żyromskiego czy Jacka Raciborskiego.

⁵Zdaję sobie sprawę, iż w rozumieniu socjologii „elita” nie jest grupą społeczną, jednak czasem – dla uproszczenia i ze względów stylistycznych – będę posługiwać się także tym określeniem.

go typy mechanizmy społeczne, także poprzez edukację. Ponadto, elita jest grupą, która utrwała zastany porządek społeczny i go w pełni kontroluje, co mieści się w jej interesie. Tę grupę można utożsamić z intelektualistami, skupiającymi w swoim gronie naukowców, pisarzy, dziennikarzy, twórców kultury i artystów⁶.

Na odmienne walory elity zwraca uwagę definicja zamieszczona w „Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku”, której tytuł wskazywać może na nowe rozumienie pojęć i terminów⁷. Jednak i ta definicja ma charakter tradycyjny, rozpoczynający się od wyjaśnienia etymologii. Wyraz „elita” pochodzi bowiem od francuskiego *d'élite*, oznaczającego „wyśmienite, doborowe, wyborne, najprzedszytniejszego gatunku”. Od XVII zaczyna być stosowany także dla ludzi wyróżniających się, przede wszystkim z racji jakiś cenionych cech czy przymiotów. Ci ludzie to *agathos* – szlachetni z urodzenia, których cechują *arete*, czyli szczególne zalety i doskonałość.

Kryteriów selekcji i elitarności wymienianych jest wiele, najpowszechniejszy to dochód, na co wskazuje m.in. Charles Wright Mills, mówiąc o elicie finansowej, biznesowej jako jednej z trzech kluczowych grup elitarnych w państwie (Mills 1961). Istotny wydaje się też kapitał społeczny i kulturowy, o czym pisze Pierre Bourdieu (Bourdieu, Passeron 1990). Obok nich wymienić można kryteria tradycyjne, niemające do końca przełożenia na realia współczesności: sławę wojenną czy prawo dziedziczenia.

Czy powyższe definicje i atrybuty są współcześnie, w czasach post-postmodernistycznych adekwatne do opisu tej grupy społecznej? Czy w czasach, w których globalny rynek i masowa kultura wymusza reorganizację struktur społecznych i zmianę instytucji społecznych można operować twardymi definicjami, dokładnie zaznaczającymi zbiory osób – elit? Czy ich członkowie wciąż są „prawodawcami” i „tłumaczami”⁸ kultury i jej wartości? Czy można jednoznacznie ocenić, czy ktoś do elity należy i co to w ogóle znaczy być dziś elitą?

By uzyskać na te pytania odpowiedzi, należy przede wszystkim odpowiedzieć, jakie jest współczesne uzasadnienie ich istnienia oraz określenie ich funkcji. Po 1989 roku i wszystkich wydarzeniach, które kształtowały młodą polską demokrację⁹ – najistotniejsze z punktu widzenia dobra spo-

⁶Więcej na ten temat można znaleźć w książkach np. Jerzego Jedlickiego, który pisze o historii inteligencji, lub Janusza Goćkowskiego, autora książek o środowiskach akademickich i etosie uczonych.

⁷Lech Witkowski postuluje, by sformułować na nowo najważniejsze pojęcia w pedagogice. Nowo opracowany słownik musi być w oparciu o analizy w perspektywie globalnej czy post-postmodernistycznej.

⁸To odwołanie do pracy Zygmunta Baumana pt. *Prawodawcy i tłumacze*.

⁹Mam tu na myśli wiele procesów społecznych, jakie miały miejsce w Polsce po 1989

łecznego, w przypadku definiowania i określania cechy współczesnych elit wydaje się być ich **społeczne zaangażowanie w budowanie demokratycznego, otwartego i pluralistycznego społeczeństwa, w którym żyją obywatele odpowiedzialni za wspólne dobro**. Nie są oni skupieni na ugruntowywaniu własnej pozycji społecznej i utrzymaniu prestiżu, ale swym działaniom nadają **nadrzędny cel społeczny – zrównoważony, harmonijny rozwój społeczeństwa nowoczesnego, pluralistycznego i konkurencyjnego wobec innych na arenie globalnej i międzynarodowej**.

Rola elit nie sprowadza się jednak tylko do kształtowania rzeczywistości własnego kraju. Ich członkowie winni być partnerami dialogu międzynarodowego¹⁰, co aktualnie jest nieodzowne i konieczne, by nie stać się krajem „peryferiów”, o których pisze Immanuel Wallerstein, a raczej aspirować wciąż do centrum (Wallerstein 1991). By nie być tylko odbiorcą globalnej kultury i jej konsumentem, ale by w pełni decydować o tym, w jakim kierunku rozwój ma podążać i ku czemu zmierzać. Tego dokonać mogą tylko świadome, zaangażowane i wykształcone elity.

Tak rozumiane współczesne **elity** jawią się zatem już nie jako zamknięta grupa dbająca o swój status społeczny i pozycję w strukturze. Elita staje (stała) się **produktem społeczeństw egalitarnych**, nie zaś klasowych, stanowych czy silnie ustrukturyzowanych i nastawionych na demokratyzowanie życia społecznego, wprowadzając wielość w kulturze, polityce, gospodarce w skali zarówno lokalnej, jak i globalnej.

W związku z powyższym, elitarność i jej kryteria można zatem zdefiniować jako: (1) pewną niedostępność lub **ograniczoną dostępność**, także w warstwie merytorycznej i finansowej, co skutkuje (2) **małą liczebnością** tej grupy, która rekrutuje się (3) w procesie selekcji, opartej głównie na (4) **wyjątkowości, posiadaniu niezwykłych, niedostępnych wszystkim zdolności, zaangażowaniu w życie społeczne**, a także (5) **udziałem w dyskursie publicznym**, co przekłada się na (6) **tworzenie wartości kultury i norm społecznych, a także wpływy polityczne**.

Wyróżnikiem obecnych elit ma być więc (1) **opór** (wobec prostych, masowych rozwiązań i „upupianiu” członków społeczeństwa, co często może

roku, o charakterze społecznym, gospodarczym i politycznym. Wśród nich można wymienić „reformy Balcerowicza”, prywatyzację przedsiębiorstw, reformy oświaty, rozszerzenie kompetencji samorządów, demokratyczne wybory czy w końcu wejście Polski do Unii Europejskiej.

¹⁰Współczesne projekty i programy edukacyjne często nie biorą pod uwagę rozrastającego się świata i tkwią mocno w lokalności. Rozwijać się harmonijnie może jednak jedynie podmiot mający szerszą, globalną perspektywę i umiejący łączyć ją z otoczeniem lokalnym.

przybierać formę „działania pod prąd”), (2) **zaangażowanie** (w działania prospołeczne, świadczy też o poziomie intelektualnym jednostki), (3) **aktywność** (by kształtować rzeczywistość wobec siebie), (4) **szacunek dla inności**.

Kształcenie elitarne – definicja i forma

Definicje pojęcia „edukacja” w podręcznikach do pedagogiki (np.: Kwieciński, Śliwerski 1990) czy innych nauk społecznych wskazują na różne cechy i funkcje tego procesu. Wspólne jest dla nich to, iż poprzez kształcenie jednostka nabiera wiedzy – o świecie, o społeczeństwie, o sobie samym, co przyczynia się do jej rozwoju intelektualnego, psychicznego i społecznego. To termin ogólny, obejmujący kształcenie formalne, nieformalne, pozaformalne, a także formy kształcenia w różnym wieku i dla zróżnicowanych grup społecznych.

Czym zatem wyróżnia się kształcenie elitarne? Jakie posiada przymioty sprawiające, że instytucje edukacji elitarniej realizują kryteria elitarności podane powyżej?

Głównym wyróżnikiem jest (1) dostępność dla nielicznej grupy osób, przy czym niekoniecznie chodzi tu o kwestie finansowe. Większy nacisk kładziony jest na kapitał symboliczny czy zdolności indywidualne – intelektualne lub społeczne.

Powyższe jest wynikiem wprowadzenia przez instytucje kształcenia elitarnego (2) ostrej selekcji i kryteriów rekrutacyjnych¹¹, co zapewnia im przyjęcie osób nieprzypadkowych i wyjątkowych w jakiś sposób. Adeptci natomiast (3) wyróżniają się w pewien sposób (choćby zdając trudne egzaminy), mają przymioty niedostępne innym. Przez to (4) są konkurencyjni na rynku pracy, rozumianym nie tylko lokalnie, ale też globalnie. Dzięki swoim kompetencjom i umiejętnościom są w stanie znaleźć pracę w każdym kraju na świecie, także z powodu znajomości języków obcych.

Kształcenie elitarne jest wyjątkowe także dlatego, iż (5) kształci jedynie pewne wybrane umiejętności, skupia się na określonych obszarach nauki, sztuki, kultury, wiedzy, pogłębiając zainteresowania i zdolności kształconych osób. Z tego względu jest to (6) forma kształcenia zindywidualizowanego, opartego na jednostkowym podejściu do zdobywania nowej wiedzy. (7) Jej celem jest twórczość, nie zaś tylko bierne odtwarzanie wiedzy. Ważna w tym jest ponadto (8) innowacyjność, bowiem kształcenie elitarne ma nauczać tworzenia nowych jakości, podejmować nowe, niewypróbowane

¹¹ Zdają sobie sprawę, iż obecnie, w sytuacji niżu demograficznego, selekcyjność to najtrudniejsze kryterium do utrzymania dla szkół wyższych.

jeszcze inicjatywy i być nastawione całkowicie na innowacje, w tym innowacje społeczne. Przy tym jest ono (9) zaangażowane w kreowanie społecznej rzeczywistości, choćby poprzez fakt, że jego adepci podejmują inicjatywy społeczne, a także (10) włączają się w dyskurs publiczny.

Należy zaznaczyć, że polskie kształcenie ma swoją własną specyfikę. To wynik nie tylko 40 lat komunizmu – najczęściej podawana przyczyna („łatka”) w ocenach polskiej oświaty i edukacji, ale też przemian ostatnich 20 lat, na które składają się przemiany ustrojowe, wejście Polski do UE, finansowanie projektów i inicjatyw dzięki Funduszom Strukturalnym, zmiany demograficzne wpływające na masowość kształcenia, dotyczące tego także zmiany struktury zatrudnienia, w której dominują usługi, nie zaś produkcja, kontakty z zagranicą i możliwość podróżowania bez ograniczeń, nauka języków obcych.

Jak to zostało zaznaczone na początku referatu, istnieją różnego typu szkoły o charakterze elitarnym. Ich wyznacznikami są kryteria wymienione powyżej. By opisać je i krótko scharakteryzować, wybrałam kilka kategorii¹². Przedstawię je w sposób punktowy, nie zwarty, by ułatwić czytelnikowi rozpoznanie ważnych treści¹³. Zdaję sobie sprawę z niedoskonałości poniższej typologii, która z samej definicji jest niedokładna, niejednorodna i niekiedy dyskusyjnie traktuje przedstawiane fakty. Jest to jednak jedynie wprowadzenie w temat, pokazanie wielorodności i różnorodności istniejących form kształcenia elitarnego.

1. Organ założycielski i forma prawna

- Ustawa (państwo), które zakłada uniwersytet – np. Uniwersytet Warszawski czy Jagielloński, które we wszystkich rankingach polskich uczelni zazwyczaj są na pierwszym miejscu. Ich działalność jest regulowana przez Ustawę o szkolnictwie wyższym¹⁴.
- Państwo, a właściwie rząd, w maju 1990 roku utworzył Krajową Szkołę Administracji Publicznej, stąd podlega ona bezpośrednio Prezesowi

¹²Do opisu instytucji kształcenia elitarnego posłużyłam się przede wszystkim charakterystyką zawartą na stronach internetowych prowadzonych przez nie (<http://www.ksap.gov.pl/ksap/>, <http://www.ci.edu.pl/>, <http://www.aal.edu.pl/>, <http://www.szkoła-liderow.pl/>, <http://www.ahe.lodz.pl/>, <http://www.dsw.edu.pl/>).

¹³Długo zastanawiałam się nad formą przedstawienia wyróżnionych instytucji edukacyjnych. Chciałam, aby była czytelna, przejrzysta i jasna. Stąd wypunktowanie, które może nie jest eleganckie, ale na pewno czytelnikowi pomaga porządkować prezentowany materiał.

¹⁴ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku Prawo o szkolnictwie wyższym.

Rady Ministrów. Początkowo zastanawiano się, jaką formę ma przybrać: czy utworzyć od podstaw nową szkołę wyższą albo „rządową szkołę aplikacji, czyli instytucji zorientowanej na wyposażenie osób już będących absolwentami wyższych uczelni w narzędzia współcześnie konieczne do efektywnego wykonywania zadań demokratycznego państwa. Źródłem inspiracji dla rozwiązania pierwszego miał być amerykański Harvard, a ściślej – John F. Kennedy School of Government, w drugim zaś przypadku – doświadczenia Francji w postaci Krajowej Szkoły Administracji (Ecole Nationale d'Administration – ENA), a także brytyjskiego Civil Service College. Charakter kształcenia zapisany został w ustawie o Krajowej Szkole Administracji Publicznej z dnia 14 czerwca 1991 r.”¹⁵.

- Możliwa jest także forma międzyuczelniana: konfederacja uniwersytetów w wymiarze polskim, lokalnym czy też międzynarodowym (uniwersytet wraz z innym uniwersytetem). Tu właściwe będą dwa przykłady: Akademia Artes Liberales oraz studia MBA, które kształcą na poziomie podyplomowym wspólnie z zagranicznym, zwykle amerykańskim uniwersytetem kształcącym w zakresie ekonomii i zarządzania.
- Szkoła elitarna założona może być również przez właściciela prywatnego. Za przykład może tu posłużyć Makary Stasiak i jego Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi.
- Szkoły elitarne są czasem pomysłem autorskim wybitnej osoby, np. Akademia Artes Liberales jest w całości dziełem prof. Jerzego Axera.
- Możliwa jest także sytuacja, w której zespół ludzi chce realizować określone zadania i cele – wówczas zakłada stowarzyszenie bądź fundację, np. Collegium Invisibile (to też przykład formy międzyuczelnianej) albo uczelnię wyższą, np. Dolnośląska Szkoła Wyższa, która została założona przez Towarzystwo Wiedzy Powszechnej Oddział Regionalny we Wrocławiu.
- Istnieje też stowarzyszenie niezależne od kształcenia uniwersyteckiego. Przykładem może tu być Stowarzyszenie Szkoła Liderów, kształcące liderów organizacji pozarządowych.

¹⁵Cytat ze strony: <http://www.ksap.gov.pl/ksap/>.

2. Poziom kształcenia

- Studia wyższe – utworzone dla kogoś, kto chce zdobyć wyższe wykształcenie, zarówno na poziomie studiów licencjackich, jak i magisterskich, np. Międzywydziałowe Indywidualne Studia Humanistyczne (MISH)¹⁶.
- Studia doktoranckie – prowadzone dla osób z wyższym wykształceniem, które chcą zdobyć kolejny krok w karierze naukowej albo planują karierę akademicką. Obecnie uprawnienia do nadawania tytułu doktora ma coraz więcej uczelni, stają się one zatem coraz bardziej powszechne. Ciekawą propozycją są międzyuczelniane i międzydyscyplinarne propozycje studiów doktoranckich. W roku akademickim 2008/2009 Akademia „Artes Liberales” uruchomiła Międzyuczelniany Program Interdyscyplinarnych Studiów Doktoranckich AAL (MPISD AAL).
- Studia podyplomowe – dla osób z wyższym wykształceniem, także z dyplomem licencjackim, tj. MBA.
- Studia równoległe – dla tych, którzy zdobywają wyższe wykształcenie albo doktoranckie i równocześnie poszerzają wiedzę w inny sposób, np. Collegium Invisibile.
- Kurs specjalizacyjny. Przykładem może być tu nowa forma kształcenia przez KSAP, oferowana urzędnikom państwowym.

3. Selekcja i sposób rekrutacji

W każdej instytucji przebiega inaczej, jednak jej cel jest jeden – aby poprzez rekrutację wyłapać „talenty”, osoby adekwatne do profilu szkoły. Często wymaga się od kandydatów przedstawienia projektów badawczych, ale prowadzone są też z nimi rozmowy kwalifikacyjne, badające predyspozycje osobowościowe i inteligencję społeczną. Do tego niekiedy dodawane są inne kryteria, tj. wiek, staż zawodowy, doświadczenie w prowadzeniu badań, opublikowanie artykułów w prasie branżowej. Wszystkie one sprawdzają predyspozycje kandydata, wskazując na najistotniejsze z punktu widzenia instytucji umiejętności i wiedzę.

¹⁶Wymieniam MISH jako studia elitarne, bowiem to szczególna forma studiowania, która wymaga od studenta zdecydowania, określenia swoich zainteresowań badawczych i naukowych, odpowiedzialności i zorganizowania, więc jest to aktywne studiowanie.

KSAP rekrutuje swoich słuchaczy w sposób bardzo złożony, sprawdzając różnego rodzaju kompetencje. „Słuchacze KSAP są wyłaniany w drodze otwartego, konkursowego postępowania rekrutacyjnego spośród osób, które nie ukończyły 32 lat i legitymują się magisterskim wykształceniem wyższym”¹⁷. Egzamin składa się z trzech etapów: testu z wiedzy ogólnej, obejmującego 100 pytań, testu pisemnego z języka obcego oraz ostatnim elementem jest rozmowa kwalifikacyjna. „W trakcie rozmowy kwalifikacyjnej Komisja dokonuje ostatecznej oceny kandydata pod kątem jego przydatności do służby publicznej. W rozmowie kwalifikującej Komisja bierze pod uwagę przede wszystkim następujące kryteria: predyspozycje do pracy na wyższych stanowiskach w administracji publicznej, potencjał rozwojowy, kreatywność oraz kulturę osobistą.”¹⁸ Warto zaznaczyć, że wszystkie pisemne sprawdziany są przeprowadzane i oceniane anonimowo.

W przypadku studiów MBA istotnym kryterium jest znajomość języka obcego, głównie angielskiego. Zajęcia prowadzone są w tym języku, co powoduje, że słuchaczami mogą być osoby biegle posługujące się angielszczyzną. Do tego należy dodać kryterium dochodowe, a także staż zawodowy. Przykładowo, by móc podjąć studia na SGH, słuchacze muszą legitymować się czteroletnim doświadczeniem zawodowym, a w Szkole Biznesu – trzyletnim.

4. Cel istnienia – misja

W opisie również i tej kategorii można wyróżnić bardzo wiele celów i zadań. Każda bowiem instytucja posiada innego rodzaju cele działania i motywy istnienia, przy czym wspólny jest im rozwój jednostki i przez to – rozwój społeczny.

Misją Krajowej Szkoły Administracji Publicznej jest kształcenie i przygotowywanie do służby publicznej urzędników służby cywilnej oraz kadr wyższych urzędników dla administracji Rzeczypospolitej Polskiej. Mają oni być neutralni politycznie, kompetentni i odpowiedzialni za powierzone im sprawy.

Studia doktoranckie natomiast przygotowywać mają przyszłą kadrę naukową, wdrożyć ją do pracy badawczej i kariery akademickiej. W dalszej perspektywie zaś ich celem jest rozwój nauki i wiedzy, sprawienie, by polskie uczelnie były konkurencyjne względem zagranicznych. Deklaracja Bolońska regulująca kształt i funkcje studiów doktoranckich mówi ponadto o podnoszeniu kwalifikacji i poziomu wykształcenia społeczeństw.

Misją Stowarzyszenia Szkoła Liderów, które powstało w 1994 roku z inicjatywy profesora Uniwersytetu Oxfordzkiego Zbigniewa Pełczyńskiego, jest

¹⁷<http://www.ksap.gov.pl/ksap/>

¹⁸Ibidem.

wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Dzieje się to w trzech wymiarach, bowiem takie cele wyznacza sobie organizacja: (1) edukacja działaczy publicznych w Polsce, (2) regionalny rozwój społeczności lokalnych, jak również (3) współpraca międzynarodowa. Szczegółowe działania zmierzające ku ich realizacji to¹⁹:

- wspieranie przemian ustrojowych w Polsce i w regionie;
- promowanie idei integracji europejskiej i współpracy międzynarodowej;
- rozwój i aktywizacja społeczności lokalnych;
- edukacja obywatelska młodzieży i osób dorosłych;
- kreowanie postaw liderek;
- promowanie zasad etyki działalności publicznej;
- popularyzacja idei zaangażowania trzech sektorów państwa w przemiany społeczne.

5. Finansowanie

Budżet państwa. To najpopularniejsza forma finansowania instytucji edukacyjnych o charakterze elitarnym, co przyczynia się do faktu, iż najbardziej elitarne i najlepsze formy kształcenia są bezpłatne do ich uczestników. Mam tu na myśli np. studia doktoranckie na UW czy UJ.

Fundusze od instytucji grantodawczych. W ten sposób swoje działania finansuje Stowarzyszenie Collegium Invisibile. Z tego względu jedno z głównych zadań jego członków polega na zdobywaniu funduszy na prowadzenie działalności i realizację celów statutowych.

Prywatne osoby również mogą finansować swoje kształcenie. Mam tu na myśli np. studia doktoranckie w prywatnych uczelniach, tj. DSW czy SWPS.

Sponsorzy, w tym też mechanizm finansowania **1% podatku**. Sponsorzy prywatni wspierają m.in. działania edukacyjne Akademii Artes Liberales, a z kolei 1% podatku to duże wsparcie dla Stowarzyszenia Collegium Invisibile, które jest organizacją pożytku publicznego.

6. Sposób kształcenia

Zajęcia regularne dla swoich adeptów prowadzi większość instytucji elitarnych, zaczynając od KSAP-u, a na studiach doktoranckich kończąc.

¹⁹Podaję za stroną internetową Stowarzyszenia.

To najpopularniejsza i najbardziej oczekiwana forma edukacji.

Nauka zachodnich języków zajmuje ważne miejsce w kształceniu elitarnym. Wynika to nie tylko z konieczności kształcenia osób – obywateli świata, ale też z powodu czytania literatury obcojęzycznej, niedostępnej w języku polskim.

Staże w kraju i za granicą dla swoich słuchaczy oferują np. KSAP czy studia na DWS.

Zajęcia w formie seminariów czy pracy w zespołach badawczych są typowe dla AAL, bowiem w pełni przygotowują do pracy naukowych młodych członków Akademii.

Tutoriale obecne i stosowane w kilku instytucjach: w Stowarzyszeniu Collegium Invisible, ale też w Szkole Liderów i AAL (przy czym tu student ma dwóch tutorów – jednego z uczelni macierzystej, a drugiego – z zewnętrznej. Jak jest napisane na stronie internetowej CI: „Studia w Collegium polegają na regularnej współpracy studenta z wybranym przez niego tutorem. Może nim być zarówno pracownik naukowy uczelni polskiej, jak i zagranicznej – student wybiera opiekuna na początku każdego roku akademickiego. Kształt współpracy zależy wyłącznie od decyzji obu zainteresowanych stron. Taka forma współpracy "mistrza" i "ucznia" umożliwia studentowi zdobywanie wiedzy i umiejętności w dziedzinach dotychczas przez niego nieznanych, prowadzi do podjęcia wspólnych badań naukowych.”²⁰

Szkoła Liderów wprowadziła do swojej metody kształcenia, poza tutorialiem, **działania praktyczne**. Osoby biorące udział w kursie muszą zrealizować zaplanowany i opracowany samodzielnie projekt na rzecz społeczności lokalnej.

7. Działania wyróżniające i dodatkowe, w tym „Prospołeczne”

Najwięcej działań wyróżnia naukowe, w pełni studenckie Stowarzyszenie Collegium Invisible. Realizują następujące programy, mające swe miejsce w rocznym kalendarzu CI:

- „Szkoła Letnia, czyli obóz wakacyjny, podczas którego Student prowadzi zajęcia o charakterze warsztatowym dla uzdolnionych uczniów szkół średnich,

²⁰<http://www.ci.edu.pl>

- Wioska Olimpijska, czyli obóz wakacyjny, podczas którego Student prowadzi zajęcia o charakterze warsztatowym dla laureatów licealnych olimpiad przedmiotowych,
- Pierwszy Tutor, czyli kierowane przez Studenta indywidualne studia uzdolnionych uczniów szkół średnich. Pierwszy Tutor adresowany jest do uczniów szkół średnich, w szczególności do podopiecznych Krajowego Funduszu na Rzecz Dzieci oraz laureatów i finalistów olimpiad przedmiotowych. Odpowiada na stale rosnącą potrzebę indywidualnej opieki nad młodzieżą uzdolnioną. Celem projektu jest danie młodym ludziom szansy regularnej i systematycznej pracy naukowej pod okiem studentów Collegium, pomoc w dojrzałym pogłębianiu wiedzy i rozwijaniu umiejętności badawczych.”²¹

Ważnym programem CI jest **Program Fleck**. Nazwa tego projektu pochodzi od osoby Ludwika Flecka, polsko-izraelskiego mikrobiologa, a także socjologa wiedzy. Ponadto jest to skrót od „Fundujemy Lwowskim Entuzjastom Ciekawe Książki”. Studenci CI chcą swoją wiedzę i zasobami dzielić się z lwowskimi kolegami, którzy mają mocno ograniczony dostęp do książek naukowych.²²

8. Współpraca z zagranicą

Współpraca z zagranicą może odbywać się na kilku poziomach, przy czym najbardziej popularne są staże i wizyty studyjne za granicą. Jednakże może ona przyjmować inną postać, jak ma to miejsce w KSAP: „W zintegrowanej Europie współpraca administracji państw członkowskich rozwija się również na polu szkoleniowym. Czerpanie z wiedzy zagranicznych ekspertów w procesie kształcenia jest nie tylko koniecznością, lecz także przekłada się na wymierne korzyści, jak rozwój potencjału polskiej administracji. KSAP współpracuje blisko z instytucjami zagranicznymi o tym samym profilu: Ecole Nationale d'Administration Publique (ENA) we Francji, Federalną Akademią Administracji Publicznej (BAkōV) w Niemczech, Państwową Akademią Administracji Publicznej na Ukrainie i z wieloma innymi. Co więcej, w realizacji swoich zadań i celów angażuje się w międzynarodowe projekty związane z reformami administracji państw Europy Wschodniej. KSAP odgrywa także ważną rolę jako reprezentant Polski w Międzynarodowym Instytucie Nauk Administracyjnych (IIAS), Międzynarodowym Stowarzyszeniu Szkół

²¹Ibidem.

²²Dodam tylko, że Projekt Fleck powstał z datków gości ślubu Michała i Oli Bilewiczów.

i Instytutów Administracji (IASIA) oraz w Sieci Instytutów i Szkół Administracji Publicznej w Centralnej i Wschodniej Europie (NISPAcee)”²³.

W przypadku studiów doktoranckich nie do końca możemy mówić o współpracy zagranicznej. Rzadko odnotowuje się wymiany międzyuczelniane, bowiem środki na wyjazdy zagraniczne są mocno ograniczone. Jednak sytuacja ta powoli się zmienia, szczególnie od momentu, gdy można starać się o środki unijne i przeznaczyć je na projekty naukowe. Korzystają z nich częściej nauki ścisłe, ale i humanistyczne coraz lepiej sobie z tym radzą.

Ważną praktyką są działania Stowarzyszenia Szkoła Liderów, których celem jest „przekazywanie, wypracowanych w Polsce, metod szkolenia działaczy publicznych w zakresie edukacji obywatelskiej”²⁴. Tym samym Szkoła Liderów wspiera przemiany demokratyczne w Europie Środkowej i Wschodniej.

9. Sukces instytucji

Do opisu tego punktu potrzebne byłyby badania absolwentów. Ponadto, każda instytucja ma swoje kryteria do opisu sukcesu. Jedno jest jednak pewne, to absolwenci świadczą o sukcesie. Dla jednych instytucji sukcesem jest liczba absolwentów, inne podejść do sprawy bardziej „jakościowo”, wskazując na dalsze losy swoich podopiecznych. Ustalenie jakichkolwiek typów czy kategorii uważam za zadanie nie tyle niemożliwe, co wymagające dodatkowych badań. Nie jest to bowiem kryterium, którym te instytucje kierują się na co dzień, projektując swoje działania i cele. Jednak można nieśmiało wskazać na pewne osiągnięcia tych jednostek, które są wyjątkowe, bo niedostępne innym. Przykładem może być finansowanie działań studenckiej organizacji CI przez Fundacje na NP, instytucję, która nie dotuje działań studentów, np. kół naukowych.

Zakończenie

Jak próbowałam pokazać, wielość form kształcenia i różnorodność oferty działań tych instytucji jest zdecydowanym pozytywnym przykładem edukacji na poziomie wyższym, do tej pory krytykowanej z powodu jej masowości, regularnego obniżania poziomu nauczania i coraz niższych wymagań stawianych studentom. Okazuje się, że są szkoły, uniwersytety, osoby, które nie chcą poddać się tej fali krytyki i organizują sobie i swoim studentom warunki nauki wpływające na rozwój społeczny i intelektualny. Kryterium

²³<http://www.ksap.gov.pl>

²⁴<http://www.szkoła-liderow.pl>

przyjęcia jest tu nie tylko i wyłącznie kapitał ekonomiczny, zaplecze finansowe, ale chęć samorozwoju, zwrot ku społeczności lokalnej, cele społeczne. Dobrze jest czerpać wzorce i pomysły od tych właśnie instytucji, by nauczyć się, że edukacja elitarna winna być otwarta, twórcza i społecznie zaangażowana.

Literatura

- BOURDIEU P., PASSERON J.-C. (1990), Reprodukcyjność. Elementy teorii systemu nauczania, przeł. E. Neyman, Warszawa.
- KWIECIŃSKI Z., ŚLIWERSKI B., (RED.) (2003), Pedagogika, tom I-II, Warszawa.
- MILLS C. W. (1961), Elity władzy, Warszawa.
- OLECHNICKI K., ZAŁĘCKI P. (1997), Słownik socjologiczny, Toruń.
- ENCYKLOPEDIA PEDAGOGICZNA XXI WIEKU (2003), red. T. Pilch, Warszawa.
- WALLERSTEIN I. (2007), Analiza systemów-światów: wprowadzenie, przekł. K. Gawlicz, M. Starnawski, przedm. M. Starnawski, P. Wielgosz, Warszawa.
- ZNAMIEROWSKI C. (1991), Elita i demokracja, przedm. J. Szczepański, Warszawa.

Anna Maria Kola

ELITE FORM OF HIGHER EDUCATION IN POLAND

Abstract

The article presents the problem of elite form of higher education in Poland, namely: doctoral studies, fine art studies and MBA studies realized most often in the cooperation with foreign universities and schools of public administration. They serve different functions to the society and set themselves tasks which are not realized by other educational institutions. The main purpose of the paper is to answer the question if and to what extent the distinguished forms of education educate elite members to be, who will affect the most important social, cultural and political processes in Poland. It is an important question as the social transformations, including the university transformations which take place under the influence of such processes as commodification of education or commercialization, are significant for self-identification of both experts (teachers, researchers, masters) and students. The choice of the subject was primarily due to neglecting the issue of elitism in the contemporary pedagogical and sociological discourse in Poland or its one-dimension interpretation. The paper aims at highlighting the multiplicity of possible elite forms of higher education, focusing mainly on doctoral studies. However, in a wider perspective, the paper undertakes the problem of redefining the concepts of elite and elitism in the contemporary society.